

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت

دانشکده: تربیت

رشته: راهنمایی و مشاوره

پایان نامه کارشناسی ارشد

خودشیفتگی با محوریت مفهوم تکبر عوامل و راه‌های اصلاح آن در منابع اسلامی

استاد راهنما:

حجت الاسلام دکتر محمد رضا جهانگیرزاده

استاد مشاور:

حجت الاسلام دکتر حمید رفیعی هنر

نگارش:

مجتبی صداقت

تاریخ دفاع

تیرماه ۱۴۰۰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بسم تعالی

مدرست علم، تحقیقات و تدریس
مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت

صورت جلسه دفاع پایان نامه

بابتایدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر (عجل الله تعالی فرجه)

جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد جناب آقای محبتی صداقت رشته: راهبانی و مشاوره

تحت عنوان: خودشناسی با عورت مفهوم تکبر، عوامل و راه‌های اصلاح آن در منابع اسلامی

با حضور اساتذ و راهنما، اساتذ مشاور و هیأت داوران در مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت در تاریخ ۱۴۰۰/۰۴/۱۶ برگزار گردید و پایان نامه

ایشان با کسب نمره به عدد ۱۶۷۵ به حروف: هزاره و هشتاد و پنج با درجه خوب پذیرفته شد.

نام و نام خانوادگی	مرتبه علمی	امضاء
مدیر گروه: حجت الاسلام والمسلمین جناب آقای دکتر محمد رضا احمدی	استاد	
استاد راهنما: حجت الاسلام والمسلمین جناب آقای دکتر محمد رضا جهانگیرزاده	استاد	
استاد مشاور: حجت الاسلام والمسلمین جناب آقای دکتر حمید رفیعی هنر	استاد مشاور	
استاد داور: حجت الاسلام والمسلمین جناب آقای دکتر محمد مهدی صفورایی	دانشیار	
نماینده تحصیلات تکمیلی: جناب آقای مصطفی زارعی	کارشناس	

معاون آموزشی مؤسسه
مهرضا کریمی

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت

دانشکده: تربیت

رشته: راهنمایی و مشاوره

پایان نامه کارشناسی ارشد

خودشیفتگی با محوریت مفهوم تکبر عوامل و راه‌های اصلاح آن در منابع اسلامی

استاد راهنما:

حجت الاسلام دکتر محمد رضا جهانگیرزاده

استاد مشاور:

حجت الاسلام دکتر حمید رفیعی هنر

نگارش:

مجتبی صداقت

بسمه تعالی

تعهدنامه اصالت پایان نامه

این جانب **مجتبی صداقت** فرزند **علی** متولد ۱۳۶۰ / ۴ / ۱ به شماره شناسنامه ۵۸۸۴ صادره از **قم** به شماره دانش پژوهی ۹۴۱۱۱۰۰۳ رشته **راهنمایی و مشاوره** متعهد می شوم که مطالب مندرج در این پایان نامه حاصل کار پژوهشی این جانب است و دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این زمینه از آنها استفاده شده است مطابق مقررات ارجاع و در فهرست منابع و مآخذ ذکر گردیده است.

این پایان نامه قبلاً برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است. در صورت اثبات تخلف (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده توسط مؤسسه از اعتبار ساقط خواهد شد.

نام و نام خانوادگی دانش پژوه

مجتبی صداقت

امضاء

حقوق مادی و معنوی پایان نامه

چاپ و انتشار پایان نامه های تحصیلی دانش پژوهان مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت بیان گر بخشی از فعالیت های علمی - پژوهشی مؤسسه است.

این جانب **مجتبی صداقت** دانش پژوه رشته **راهنمایی و مشاوره** مقطع کارشناسی ارشد، متعهد می گردم موارد ذیل را در خصوص حقوق مادی و معنوی پایان نامه ام با موضوع:

خودشیفتگی با محوریت مفهوم تکبر، عوامل و راه های اصلاح آن در منابع اسلامی

رعایت نمایم و در صورت تخلف از موارد ذیل، کلیه تبعات حقوقی آن بر عهده این جانب خواهد بود:

۱. در صورت اقدام به چاپ پایان نامه، مراتب را قبلاً به صورت کتبی به معاونت پژوهش مؤسسه اطلاع دهم و در صورت تمایل مؤسسه به چاپ پایان نامه به صورت کتاب، اولویت با مؤسسه خواهد بود.

نام و نام خانوادگی دانش پژوه

مجتبی صداقت

امضا

ممنو و قدردانی:

بممنو فراوان از ریاست محترم مؤسسه اخلاق و تربیت، و اساتید گرامی که در طول دوره کارشناسی ارشد در خدمتشان بودم، و با سپاس از استاد حجت الاسلام جناب آقای دکتر جهانگیرزاده (استاد راهنما) و استاد حجة الاسلام جناب آقای دکتر رفیعی، هنر (استاد مشاور) که در به ثمر رسیدن این رساله، زحمات بسیاری را متحمل شدند

چکیده:

«خودشیفتگی» یکی از آسیب‌های مهم روانی است که در بین افراد و جوامع بشری رو به گسترش بوده، و به یکی از موضوعات جدی برای مطالعه روان‌شناسان تبدیل شده است. منابع اسلامی در این زمینه، مطالب قابل توجهی دارد. از این رو، این نوشتار با هدف شناسایی مفاهیم مرتبط با «خودشیفتگی»، علل و ریشه‌ها، و راه‌های اصلاح آن در منابع اسلامی از روش کیفی از نوع تحلیل محتوایی اقدام کرده است. یافته‌های این نوشتار نشان می‌دهد در بخش مفهومی می‌توان خودشیفتگی را به واژگان «تکبر»، «تجبر» و «عتو» در منابع اسلامی نزدیک دانست؛ علاوه بر اینکه واژه‌های «عجب» و «تفاخر» نیز دربردارنده برخی از ملاک‌های خودشیفتگی هستند. در بخش سبب شناسی می‌توان گفت: بر اساس منابع اسلامی، خودشیفتگی ریشه در جهل (مانند جهل به خدا و خود) و ذلت نفس و حرارت آن دارد. روش اصلاح خودشیفتگی نیز در منابع اسلامی بر محور شناخت و غفلت زدایی و عبرت‌گیری، ذلت‌ستیزی، اصلاح گرمی نفس، روش‌های عملی، و اصلاح‌گری اجتماعی می‌باشد.

نتیجه آنکه در زمینه مفهومی در منابع اسلامی واژگان مختلفی با خودشیفتگی مرتبط است که هر یک برخی از نشانه‌های خودشیفتگی را پوشش می‌دهد. در این میان تکبر و تجبر با هشت ملاک بیشترین قرابت مفهومی را با خودشیفتگی دارد. همچنین نتایج نشان می‌دهد در زمینه ریشه‌ها و راه‌های اصلاح، مشترکات و تفاوت‌هایی بین اسلام و روان‌شناسی وجود دارد.

کلید واژه‌ها:

خودشیفتگی، اختلال شخصیت، تکبر، تجبر، عجب، تفاخر، عتو.

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ

وَأَعِزَّنِي وَلَا تَبْلِيَنِي بِالْكِبَرِ، وَعَبَّدَنِي لَكَ وَلَا تُفْسِدْ عِبَادَتِي بِالْعُجْبِ، وَأَجِرْ لِلنَّاسِ عَلَى يَدَيِ الْخَيْرِ وَ
لَا تَمْحَقُهُ بِالْمَنِّ، وَهَبْ لِي مَعَالِيَ الْأَخْلَاقِ، وَاعْصِمْنِي مِنَ الْفَخْرِ.

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ

وَلَا تَرْفَعْنِي فِي النَّاسِ دَرَجَةً إِلَّا حَطَطْتَنِي عِنْدَ نَفْسِي مِثْلَهَا، وَلَا تُخْذِلْ لِي عِزًّا ظَاهِرًا إِلَّا أَخَذْتَنِي لِي ذِلَّةً
بَاطِنَةً عِنْدَ نَفْسِي بِقَدَرِهَا.

(صحيحه سجاديّه، دعای ۲۰)

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات.....	۱
مقدمه.....	۲
۱-۱. بیان مسأله.....	۲
۲-۱. اهمیت و ضرورت.....	۴
۳-۱. پرسش اصلی.....	۵
۴-۱. پرسش فرعی.....	۵
۵-۱. اهداف پژوهش.....	۵
۶-۱. پیشینه تحقیق (منابع مرتبط یا مشابه با موضوع).....	۵
۷-۱. روش تحقیق.....	۱۰
مرحله اول: دستیابی به مفهوم.....	۱۱
مرحله دوم: تحلیل محتوایی.....	۱۱
مرحله سوم: مقایسه.....	۱۲
۸-۱. تعاریف مفاهیم.....	۱۲
۱-۸-۱. شخصیت خودشیفته.....	۱۲
۲-۸-۱. تکبر و تجبر.....	۱۳
۳-۸-۱. منابع اسلامی.....	۱۳
فصل دوم: مفهوم شناسی خودشیفتگی در روان‌شناسی و منابع اسلامی.....	۱۴
۱-۲. مؤلفه‌ها و نشانه‌های شخصیت خودشیفته در منابع روان‌شناسی.....	۱۵
۱-۱-۲. تعریف شخصیت.....	۱۵
۲-۱-۲. شخصیت سالم و اختلال در شخصیت.....	۱۶
۳-۱-۲. رابطه صفات شخصیت سالم با اختلالات شخصیت.....	۱۶
۴-۱-۲. انواع اختلالات شخصیت.....	۱۷
۵-۱-۲. تعریف نارسیسیزم و خودشیفتگی.....	۱۷

- ۱۸-۱-۲. اختلال شخصیت نارسیسیزم؛ ملاک‌ها و ویژگی‌ها.....۱۸
- ۱۹-۱-۲. ویژگی‌های مرتبط که تشخیص را تأیید می‌کند.....۱۹
- ۲۰-۱-۲. تشخیص افتراقی.....۲۰
- ۲۲-۱-۲. دو معضل در زمینه ملاک‌ها و ویژگی‌های تشخیصی.....۲۲
- ۲۲-۱-۲. مصادیقی برای خودشیفتگی.....۲۲
- ۲۴.....جمع‌بندی.....۲۴
- ۲-۲. مفهوم شناسی شخصیت خودشیفته در منابع اسلامی.....۲۵
- ۲-۲-۱. «شخصیت» در منابع اسلامی.....۲۵
- ۲-۲-۲. معادل واژه خودشیفتگی در منابع اسلامی.....۲۷
- ۲-۲-۲-۱. مفهوم «کبر»، «تکبر» و «استکبار».....۳۰
- ۲-۲-۲-۲. ویژگی‌های تکبر.....۳۴
- ۲-۲-۲-۲-۱. ویژگی‌های کلی.....۳۴
- ۲-۲-۲-۲-۱-۱. عدم پذیرش حق.....۳۴
- ۲-۲-۲-۲-۱-۲. کوچک شمردن مردم.....۳۵
- ۳۷.....جمع‌بندی.....۳۷
- ۳-۲-۲-۲. ویژگی‌های خاص تکبر با توجه به انواع آن.....۳۷
- ۳-۲-۲-۲-۱. تقسیم اول: به لحاظ کسانی که متکبر نسبت به آنها بزرگ‌طلبی می‌کند.....۳۷
- ۳-۲-۲-۲-۲. تقسیم دوم: به لحاظ صفات کمالی که باعث تکبر می‌شود.....۳۸
- ۳-۲-۲-۲-۱. تکبر نسبت به علم.....۳۹
- ۳-۲-۲-۲-۲. تکبر نسبت به عبادت.....۴۲
- ۳-۲-۲-۲-۳. تکبر نسبت به حسب و نسب.....۴۳
- ۳-۲-۲-۲-۴. تکبر نسبت به نیرو و قدرت.....۴۳
- ۳-۲-۲-۲-۵. تکبر نسبت به مال و ثروت.....۴۴
- ۳-۲-۲-۲-۶. تکبر نسبت به خلقت خود.....۴۷

- ۴۸..... ۲-۲-۳-۷. تکبر نسبت به پیروان.....
- ۴۸..... ۲-۲-۳-۸. تکبر نسبت به پست و مقام.....
- ۴۹..... جمع بندی.....
- ۴۹..... ۲-۲-۳-۳. تقسیم سوم: به لحاظ زمان بروز آثار تکبر.....
- ۴۹..... ۲-۲-۳-۴. تقسیم چهارم: به لحاظ درجات ابتلای به تکبر.....
- ۵۲..... ۲-۲-۳. واژگان متضاد.....
- ۵۴..... ۲-۲-۴. واژگان مرتبط با تکبر.....
- ۵۶..... ۲-۲-۴-۱. عجب.....
- ۵۸..... ۲-۲-۴-۱-۱. تفاوت تکبر با عجب.....
- ۵۸..... ۲-۲-۴-۱-۲. تفاوت عجب با ادلال (دلال) و ناز.....
- ۶۰..... ۲-۲-۴-۲. غرور.....
- ۶۲..... ۲-۲-۴-۳. تفاخر.....
- ۶۵..... ۲-۲-۴-۴. عتوّ.....
- ۶۶..... ۲-۲-۴-۵. تجبر.....
- ۶۸..... رابطه تجبر و تکبر.....
- ۷۰..... جمع بندی.....
- ۷۱..... ۲-۳. نتیجه گیری.....
- ۷۲..... فصل سوم: سبب شناسی خودشیفتگی در منابع اسلامی و روان شناسی.....
- ۷۴..... ۳-۱. علل خودشیفتگی در منابع اسلامی.....
- ۷۴..... ۳-۱-۱. زمینه سازان شکل گیری خودشیفتگی.....
- ۷۵..... ۳-۱-۲. زمینه سازان خودشیفتگی در منابع اسلامی.....
- ۷۶..... ۳-۱-۲-۱. خانواده.....
- ۷۶..... ۳-۱-۲-۲. دوستان و همنشینان.....
- ۷۷..... ۳-۱-۲-۳. جامعه و فرهنگ.....

- ۳-۱-۳. سبب شناسی خودشیفتگی در آیات، روایات..... ۷۸
- ۳-۱-۳-۱. جهل..... ۷۸
- ۳-۱-۳-۱-۱. جهل و غفلت نسبت به خدا..... ۷۸
- ۳-۱-۳-۲. جهل به خود..... ۷۹
- ۳-۱-۳-۲. ذلت نفس..... ۷۹
- ۳-۱-۳-۳. حرارت نفس..... ۸۳
- جمع بندی..... ۸۵
- ۳-۲. سبب شناسی خودشیفتگی در روان‌شناسی..... ۸۶
- ۳-۲-۱. عوامل شکل‌گیری و استمرار اختلالات شخصیت خودشیفته..... ۸۶
- ۳-۲-۱-۱. عامل وارث و ژنتیک..... ۸۷
- ۳-۲-۱-۲. عوامل تربیتی و محیطی..... ۸۷
- ۳-۲-۱-۲-۱. نقش والدین..... ۸۷
- ۳-۲-۱-۲-۲. عقده حقارت..... ۸۸
- ۳-۲-۱-۲-۳. نقش فرهنگ فردگرایی..... ۸۹
- ۳-۳. مقایسه اسباب خودشیفتگی در منابع اسلامی و روان‌شناسی..... ۸۹
- فصل چهارم: راه‌های اصلاح و درمان خودشیفتگی در منابع اسلامی و روان‌شناسی..... ۹۲
- ۴-۱. اصلاح خودشیفتگی در منابع اسلامی..... ۹۳
- ۴-۱-۱. روش‌های اصلاح در آیات و روایات..... ۹۳
- ۴-۱-۱-۱. شناخت و غفلت زدایی..... ۹۳
- ۴-۱-۱-۱-۱. شناخت خدا..... ۹۳
- ۴-۱-۱-۲. شناخت خود..... ۹۵
- ۴-۱-۱-۳. تأمل در پیامدهای تکبر و عبرت‌گیری از عاقبت متکبران..... ۱۰۱
- ۴-۱-۲. دفع و رفع ذلت..... ۱۰۴
- ۴-۱-۳. اصلاح گرمی نفس..... ۱۰۵

- ۴-۱-۱-۴. روش عملی..... ۱۰۶
- ۴-۱-۱-۴. عمل به ضد..... ۱۰۶
- ۴-۱-۱-۲. التزام به عبادات..... ۱۰۹
- ۴-۱-۱-۳. الگوگیری مثبت..... ۱۱۰
- ۴-۱-۱-۳-۱. جهت دهی رفتاری..... ۱۱۴
- ۴-۱-۱-۵. اصلاح اجتماعی..... ۱۱۵
- ۴-۱-۱-۵-۱. تلاش برای اصلاح شخص خودشیفته..... ۱۱۵
- ۴-۱-۱-۵-۲. تنها گذاشتن و یاری نرساندن به شخص خودشیفته و متکبر..... ۱۱۷
- ۴-۱-۲. تشخیص صحیح..... ۱۱۷
- ۴-۱-۲-۱. استقصاء و بر شمردن عیوب خویش توسط خود..... ۱۱۸
- ۴-۱-۲-۲. تشخیص توسط دوستان..... ۱۲۰
- ۴-۱-۲-۳. آگاهی از طریق دشمن..... ۱۲۰
- ۴-۱-۲-۴. دیدن خود در آینه دیگران..... ۱۲۱
- ۴-۱-۲-۵. قرار دادن خود به جای دیگران..... ۱۲۱
- ۴-۱-۳. دو ساختار مداخله..... ۱۲۱
- ۴-۱-۳-۱. مراحل اصلاح و تغییر در اخلاق فلسفی..... ۱۲۲
- ۴-۱-۳-۲. مراحل اصلاح و تغییر در اخلاق عرفانی..... ۱۲۴
- ۴-۱-۴. جمع بندی..... ۱۲۷
- ۴-۲. روش‌های درمان خودشیفتگی در روان‌شناسی..... ۱۲۷
- ۴-۲-۱. مقاومت افراد مبتلا به اختلال شخصیت خودشیفته در برابر اصلاح..... ۱۲۷
- ۴-۲-۲-۱. فردی..... ۱۲۸
- ۴-۲-۲-۱-۱. رویکرد دارو درمانی..... ۱۲۸
- ۴-۲-۲-۲. روان درمانی..... ۱۲۹
- الف: رویکرد روان تحلیل‌گری..... ۱۲۹

ب: رویکرد شناختی - رفتاری.....	۱۳۰
ج: رویکرد روان درمانی بین فردی.....	۱۳۱
۲-۲-۲-۴. گروهی.....	۱۳۱
۳-۴. مقایسه روش‌های اصلاح و درمان خودشیفتگی در منابع اسلامی و روان‌شناسی.....	۱۳۱
فصل پایانی.....	۱۳۴
نتیجه گیری.....	۱۳۵
محدودیت‌ها.....	۱۳۷
پیشنهادها.....	۱۳۷
منابع.....	۱۳۸
منابع فارسی.....	۱۳۸
منابع عربی.....	۱۴۵

فهرست جدول‌ها:

جدول شماره (۱): مقایسه اسباب خودشیفتگی در منابع اسلامی و روان‌شناسی ۹۱

جدول شماره (۲): مقایسه روش‌های اصلاح و درمان خودشیفتگی در منابع اسلامی و روان‌شناسی

..... ۱۳۳